

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20 kr., za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 6. novembra 1861.

Naš program.

Našim protivnikom, katerim je zoper nas dobro vsako orožje, če tudi nepošteno, napadajo nas od nekaj časa prav marljivo z lažmi in natolcovanjem. Njih namen pri tem po znanem pregovoru: „calumniare audacter“ itd. je, pred svetom očerniti nas in vse, ki so z nami ene misli, — zmotnjave delati, da bi se ne vedilo, kaj je belo kaj černo, ter pripraviti nas ob zaupanju in vero pri ptujcih pa tudi pri naših rojakih, kateri našega lista ne beró.

Od množine teh njihovih laží omenimo tukaj dve, ki se najraje po svetu raznašate.

Perva je, da hočemo nemščino iz naših šol in naše zemlje čisto pregnati; druga pa, da se mislimo od Avstrije odtergati in neko novo, samostojno južno-slavenško kraljestvo osnovati.

Čeravno so te laží tako debele, da jih je lahko ne le viditi, ampak prijeto z obema rokama, ter bi človek mislil, da na svojih kratkih nogah ne prilezejo ne do prvega soseda praga; vendar smo morali iskusi, da so se naši, in se še nahajajo ljudje, kitake neumnosti ali čisto verjamejo, ali nas vsaj zavolj nekakošnih „skrivnih“ namenov na sumu imajo.

Te okoliščine so nas primorale, da v omenjenih dveh ozirih še enkrat očitno in jasno povemo, kaj mislimo in kaj hočemo.

Mi se namreč potegujemo in borimo za dvoje: za narodnost in za politiške pravice ali svobosčine svojega naroda. Narodnost in svoboda se nam zdite dve nerazdružljive sestri, katerih ena brez druge živeti ne more, ker kakor narod ni svoboden, ako se ne sme razvijati po svoji naravi, svoji narodnosti, tako se spet narodnost ne more razvijati brez svobode. Zato stavljamo narodnost vstric svobode, ker je v narodnosti naše življenje, brez nje pa bi bili mertvi, ter si mislimo: živemu je še vse mogoče, mertvemu le — jama.

Da pa ohranimo in izobrazimo svojo narodnost, in da narod dozorimo za svobodo, treba se nam zdi, kakor samoedino sredstvo splošne narodne omike in narodne samosvesti, izobraženje in razvitek našega narodnega, toliko stoletij nemilo zatiranega jezika.

Al kakor se ne delajo barke in ne vadijo mornarji brez vode, tako se ne izobražuje jezik, dokler nima veljave v djanskem (praktičnem) življenju. Zatoraj, in ker je materni jezik naravna in najkrajša pot do omike; ker je materinščina najterdnejša podlaga za vsaki drugi jezik in nauk, in naposled, ker je politična in sodna uprava najcenejša, najpravičnejša in najložja, ako se opravlja v jeziku narodovem, terjamo:

da se naš domači slovenski jezik vpelje v naše šole in pisarnice.

Pri tem pa ne zabimo, da stojimo v Avstrii, ki

šteje do 8 milijonov Nemcov, in da smo mejaši izobražene in obertne Nemčije; tudi mi spoznavamo resničnost pregovora: „znanstvo je moč“, ter smo tega prepričanja, da nam je v takih okoliščinah nemškega jezika potreba; zatoraj želimo, da naj se naša mladež, ki se odmeni za višje izobraženje, nauči popolnoma tudi nemškega jezika.

Naše načelo ali princip tedaj o srednjih in viših šolah je: Popolno znanje tako maternega, kakor nemškega jezika, ter zahtevamo, na temelju prave paritetičnosti (enakosti), takošno osnovo omenjenih naših šol, da se bo mogel izrečeni naš namen popolnoma doseči. Kar pa se tiče ljudskih šol, moramo, gledé na njih namen in naravno pravo, zahtevati to, da mladina naša si ne zgubiva časa z vbijanem jalovih nemških besed, (ker se nemškega jezika naučiti ne more), ampak da v prvih treh razredih se uči vse nauke, ki jih za življenje potrebuje, v domačem slovenskem in nji dobro razumljivem jeziku; ali, da ob kratkem rečemo: ljudsko šolo terjamo na narodni podlagi, ker sicerjenja biti ljudska šola (Volksschule) slovenskega naroda.

Natančnejši načert te osnove podajamo v posebnem šolskem programu.

Ali čeravno spoznamo v omenjenem obziru potrebo nemškega jezika, vendar se ne zložimo nikdar in nikakor s tistimi, ki mislijo, da bi zavolj njega morali nehati to, za kar nas je Bog vstvaril in bi tedaj ne smeli Slovenci biti, ali da bi se iz hvaležnosti in ljubezni do nemške kulture morali čisto zatajiti. Žertovati ji tedaj svojega narodnega bitja nismo ne privoljni ne primorani, in to zato ne, ker kultura v nemških bukvah nabrana, ni samo nemška, ampak evropejska, ki so jo pomagali stvarjati vsi evropejski narodi in tudi Slaveni; in ker vsled tega ne zavisi od dobre volje Nemcov, dati nam od svoje kulture, ali ne dati; temveč se moremo od njihove literature, kakor od blaga, na terg postavljenega, še proti njihovi volji, za svoj denar in svoj trud vzeti in prisvojiti, kolikor in kadar je koli hočemo.

Zastran vpeljave našega jezika v pisarnice terjamo na temelju popolne enakopravnosti, da naj gospóske in uredi slovenskim ljudem dopisujejo po slovenski; na slovenske vloge dajejo slovenske odgovore, in s slovenskimi strankami napravljajo le slovenske protokole. Ali zavoljo tega Nemcom, v naših krajih naseljenim nečemo prikratiti njihove pravice ne za las; naj se tedaj z njimi ravná po teh ravnopravnostnih pravilih, ktere smo ustanovili za sebe.

To so naše misli, naše tirjatve o veljavi našega jezika v šolah in pisarnicah; ne več ne manj. Za svete njegove pravice se bomo, kakor dosedaj, pogajali tudi vprihodnje in odgovor dajali, kjer koli in kadar koli bo treba.

Kar pa se tiče našega politiškega mišljenja, vsak dobro vé, da je bilo zmirom naše geslo: „edina in mogočna Avstrija“ na ustavni podlagi, ker jo deržimo za najjako garancijo našega narodnega bitja; zraven pa, ker žalostne skušnje preteklih let dosti očitno kažejo, kam je nesrečni centralizem Avstrijo pritiral, zagovarjamo tudi, kolikor mogoče obširno in resno autonomijo, ker ona najbolj ustreza lastovitim potrebam vsake dežele in vsakega naroda.

Ko tedaj pomislimo na basen od našega odtergavanja od Avstrije in snovanja samostojnega južnega kraljestva, ne vémo, ali bi se bolj čudili hudobii, ali brezumju tistih, ki so jo iznašli. Kdor pozná naše, sto- in stokrat očitno izrečene misli, in pogleda naše mnogoletno, brez graje veršeno delovanje, pa nam očita nezvestobo proti Avstriji, ne vémo, ali tak ne bi oskrnil samega svetišča božjega. In kdor nam pri-mišluje snovanje samostojnega južno-slavskega kraljestva, ta je ali sam bedak, ali pa ima za bedake nas in svoje poslušavce. Naj poskusijo naši protivniki to delo! Naj le gredo podirati Avstrijo, in iz Bosnjakov, Hercegovincev, Černogorcev in Bulgarov skladat samostojno kraljestvo. Mož beseda, da jim bomo to slavo od serca privoščili! Mi ne hrepenimo za takim junaštvom; naš dom slovenski je v Avstriji in nadjamo se celó, da naši bratje od unstran Une in dinarskih planin pridejo še sami k nam, kjer bo v ustavnem in autonomnem posloju avstrijskega cesarstva tudi za njihovo blagostanje dovolj prostora. Kličemo tedaj iz živega prepričanja: Bog poživi ustavno, pa vsem deželam in vsem narodom pravično Avstrijo!

Šolski naš program

za Slovence gledé ljudskih in srednjih šol.

Po sedanjem učilnem načertu avstrijskem delé se učilnice na troje: nižje ali ljudske, srednje in više šole.

I. Kar se tiče ljudske šole, to so se vsi pedagogi že davno zedinili, da se mora osnovati čisto na maternem jeziku, ako hoče uspeh imeti. Sklicujemo se v tem oziru na spis Nemca barona Helferta, sedanjega c. kr. vodja učilnih zadev avstrijskih. *)

To prepričanje je tudi naše, ter terjamo, da bodo ljudske, tako imenovane „farne šole“, čisto slovenske. Samo v tako imenovanih glavnih šolah po mestih s štirimi razredi, iz katerih mladež deloma prestopa v srednje šole, naj bi se odstopilo od načela na toliko, da bi se v 3. in 4. razredu jel učiti tudi nemški jezik, kakor poseben nauk; al slovenski jezik ima ostati tudi v teh šolah skoz in skozi učni jezik. **)

Naj nam nihče ne ugovarja, da kmet sam želi nemšk jezik. To proti nam nič ne dokazuje, ker vemo, zakaj si ga želi. Kmet je praktičen človek, ter sodi svoje potrebe po dosedanjih okoliščinah, kjer je le nemščina kaj veljala; al dajte slovenskemu jeziku v šoli, pisarnici in djanskem življenju njegove pravice, ki mu gredo po temeljnih postavah naše države, da ne bode ptujec na domači zemlji, pa bo kmet kmali drugačnih misli. Ako bi pa poedini kateri človek na kmetih želel, da bi se njegov sin tudi nemškega jezika učil, naj ga dá po učitelju posebej v tem jeziku podučevati; al nihče naj ne terja, da bi se zavoljo enega ali dveh morali vsi drugi otroci po nepotrebnem z nemščino ubijati in dragi čas zgubivati za druge mu tako kervavo potrebne vednosti.

II. Zastran srednjih šol, ki se razdeljujejo na gimnazije in realke, je načelo naše:

Da naša mladež na koncu realke ali gimnazije popolnoma zná tako slovenski kakor nemški jezik, ne samo govoriti, temuč tudi pisati.

Da se pa to doseže, ni dosti, da se dotični jezik uči samo kakor nauk ali predmet; jezika ne boš znal nikdar dobro, ako se v njem nisi učil tudi drugih naukov. Za tega voljo naj se po naših z zvedenimi možmi dogovorjenih mislih:

1. Šolski nauki v realkah in gimnazijah po slovenskih krajih razdelé tako, da bo kolikor mogoče polovica slovenska, polovica pa nemška, na pr. tako-le:

A. V gimnazijah:

- slovenski naj se uči: nauk vere, naravopis (historia naturalis), latinski in slovenski jezik; povestnica Avstrije in pa domačije; zemljopis v 1. razredu;
- nemški: Povestnica in zemljopis od 2. razreda dalje, naravoslovje (fizika), matematika; propedeutika, gerški in nemški jezik.

B. V realkah:

- slovenski: nauk vere, naravopis, kemija, graditeljstvo (Baukunst); slovenski jezik; zemljopis v 1. razredu;
- nemški: razun 1. razreda zemljopis, povestnica, fizika matematika, nemški jezik.

2) V prvem razredu naj učitelj slovenski in nemški jezik privzemlje v predmetih, ki imajo biti v viših razredih nemški.

3) Terminologija mora biti povsod obojna, tedaj v predmetih slovenskih naj se mladež nauča tudi nemških, v predmetih nemških tudi slovenskih tehniških imen.

Da pa dosežemo ta namen, potrebujemo knjig.

Tedaj prosimo vse slovenske rodoljube, da se primejo pripravljajta potrebnih šolskih knjig. Da ti se pa pri tem eno in isto ne delalo morebiti po dvakrat, dokler bi drugo zaostalo, treba je sporazumno ravnati, zato prosimo, da bi se gospodje, ki bi se radi udeležili tega národnega dela, oglasili vsi do konca tega mesca pri vredništvu „Novic“ in povedali, kaj želé prevzeti, ter se bo potem izdelovanje po okoliščinah razdelilo. Po takem izvemo tudi možé, katerim bi se prevodi, dogotovljeni v prepisu, dajali v presodbo, da dobimo tako, kolikor je mogoče, izverstne knjige.

Knjige, ktere se imajo prestaviti, ali za primer vzeti, so:

Naravopis: Pokorny za I. II., Fellöker za III. razred dolnje gimnazije in realke. Schmarada zoologija, Biller botanika, Fellöker za više razrede.

Latinski jezik: Ena slovnica za celo gimnazijo. Berilo za I. in II. razred po Schinnagelu.

Slovenski jezik: Slovnica se že izdeluje.

Zemljopis za 1. razred: Schubert.

Povestnica Avstrije: Tomek; povestnica cele Slovenije ima se izvirno zložiti.

Graditeljstvo: Gabrielli.

Nadjamo se v ostalem, da nam daljni razvitek zagotovljene nam ravnopravnosti pokaže sredstvo, kako bi se izdelane knjige in kako bi se delavcom primerno nplačal njih trud.

Na noge tedaj, dragi Slovenci! Združimo svoje moči; stori vsaki od nas, kolikor premore; pokažimo svetu, da se zavedamo, da nam je v resnici mar za narodnost našo, ter da za njo, kadar je potreba, radi tudi žertve prinašamo; — pokažimo tudi po šolskih knjigah popolnoma zmožnost slovenskega jezika za vsako stvar, celó preprosto ali visoko učeno.

Prava razmera med žitom in klajo.

Perva reč umnega kmetovanja je prava razmera med žitom in klajo, ali z drugimi besedami rečeno: Umen go-

*) „In die Volksschule als Anfangsschule, als erste Grundlage alles Unterrichtes, gehört die Muttersprache, und diese allein.“ Glej njegovo knjižico: „Die sprachliche Gleichberechtigung in der Schule von Alex. Freiherrn v. Helfert. Prag 1861.

**) Glej Helfertov spis str. 25.